

АКМЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ПРАВОВОЇ СПАДЩИНИ С. ОРІХОВСЬКОГО-РОКСОЛАНА

Актуальність порушеної проблеми обумовлює констатація теоретиками та практикаками того факту, що сьогодні у правоохоронних структурах не вистачає фахівців, які б могли професійно виконувати обов'язки, витримуючи існуючі навантаження, сталої тенденції набув відтік юристів з правоохоронних органів [1, 131; 5, 3]. З огляду на це, метою даного дослідження є виявлення порад С. Оріховського, цінних для сучасного процесу підготовки правоохоронців-професіоналів. Для досягнення мети необхідно виконати два завдання: по-перше, систематизувати та проаналізувати погляди С. Оріховського на сутність та механізм формування складного феномена — професіоналізму правителя; по-друге, трансформувати ці погляди у концепцію професіоналізму працівника правоохоронного органу.

У цьому полягає наукова цінність даної розвідки. Адже творчу спадщину Роксолана вивчали В. Литвинов, Я. Стратій, Д. Вирський, М. Макарець, феномен професіоналізму правоохоронців був предметом досліджень В. Лапшиної, Є. Климова, О. Бандурки, проте акмеологічний аспект праць С. Оріховського залишився поза увагою вчених.

Справедливим вважаємо твердження, що жодне тлумачення тексту не може претендувати на загальне визнання, оскільки тлумачене містить приховану суперечність, яка зсередини підриває його зв'язаність, тому будь-який зміст є у вищій мірі невирішуваним, а «істинного» змісту взагалі не існує [8, 19]. Зважаючи на це, підкреслимо, що науковий пошук у текстах С. Оріховського-Роксолана конструктивних ідей, дотичних до проблем професіоналізму правоохоронця, неможливий без спеціальної субституції (заміщення поняття «правитель» на поняття «правоохоронець») та алегоричного інтерпретування [12, 441]. Обґрунтовуючи коректність та доцільність використання такого підходу, пригадаємо методологію досліджень В. Нічик, яка тлумачення тексту називає «реконструкцією», внаслідок якої текести (як набір «німих» знаків) перестає бути «текстом у собі» і стає «текстом для нас». Сама по собі історична пам'ятка є «річчю в собі, вона німа, мовчить, доки дослідник не почне задавати їй запитання», а ставлячи перед нею все нові і нові запитання, дослідник «не лише робить її річчю для нас, але й може здобути відомості про те, що безпосередньо в ній не висловлене, а міститься імпліцитно» [6, 30–31].

Дана концепція адекватно відображає авторське розуміння трактування творчої спадщини С. Оріховського, а думки мислителя про суть та механізм формування феномена професіоналізму правоохоронців належать до категорії таких відомостей, які у працях прямо не викладені, проте містяться імпліцитно.

Враховуючи складну природу професіоналізму, вважаємо доцільним здійснити гносеологію ідеологем акмеологічного спрямування С. Оріховського кризь

призму системних позицій В. Лапшиної, а саме з точки зору підсистем професіоналізму діяльності, професіоналізму особистості, нормативної діяльності й поведінки професіонала та продуктивної Я-концепції [3, 224].

Суть підсистеми професіоналізму діяльності правоохоронця полягає у гармонічному сполученні високої професійної компетентності і професійних навичок на рівні майстерності, а також соціальних інваріантів професіоналізму, які характеризують спеціальні базисні вміння [3, 224]. Керуючись даною схолиєю, в першу чергу, з'ясуємо, в якій сфері діяльності король повинен стати професійно компетентним, тобто володіти системою знань, які дозволять виконувати професійні завдання з високою продуктивністю.

«Найважче у світі правити державою», — виголошує С. Оріховський, а власне ця діяльність для короля є повсякденною справою [9, 35]. Майже дослівно повторюючи Арістотеля, Роксолан констатує, що усі функції праведного короля у державі споконвіку були «тройкі»: 1) провідництво у разі війни; 2) обов'язки верховного судді у кримінальних справах (додатковий аргумент коректності використання прийому субституції король — правоохоронець); 3) офірування Богу пожертв, тобто одноосібне представництво народу перед надприродними силами. Саме такими королями, на думку С. Оріховського, були святі біблійські патріархи від Адама до Ноя і аж до царя Саула [2, 154].

Збагатити комплекс знань, цінних для «найважчої в світі» праці, монарх не зможе тільки шляхом власного пошуку. Він повинен прислухатись до порад, бо «ніхто з королів, хоч який розумний, не зможе добре правити іншими, якщо сам спершу не навчиться дослухатися до своїх наставників» [9, 34]. Проте доцільність цих дій С. Оріховський обґрунтовував не тільки у зв'язку з їх раціональністю, але й для виправдання таким чином свого сміливого кроку, адже пропонувати королеві навчити мудрості означає ставити під сумнів його професійну компетентність. З цього приводу С. Оріховський пояснює: «Ти ще дуже молодий. А щоб хтось не зміг використати це тобі на шкоду, я змушений (якщо ти чогось не знав би!) в простій і щирій промові порадити, чого тобі слід остерігатися, чим нехтувати» [4, 308].

Ідентифікуючи короля найвищим майстром в державі, «сторожем королівства», С. Оріховський радив жити йому не всередині, а поза тими речами, які він стереже. «Так, — наводить мислитель приклад, — породистий собака ніколи не ховається у вівчарні, а лягає вночі за ворітьми, — щоб добре було чути вовків, відганяти їх і переслідувати. Навпаки, ледачий і непородистий собака ховається серед овець і часом ганебно шукає захисту в чабана». Далі Роксолан підсумовує: «Живи й ти заради спільного добра там, прошу, де всім серцем відчуваєш, що потрібен» [9, 39].

Мир і злагода у державі забезпечуються не тільки шляхом відвернення зовнішніх небезпек. Внутрішній неспокій, нелади, чвари, неповага до влади, непослух королеві, відсутність справедливості, віри серед громадян, які навіть перед ворогом продовжують сперечатись про права та привілеї — знищують і отруюють державу зсередини. «Дай Боже, — пише С. Оріховський, — щоб наші власні непорозуміння не принесли нам більше лиха, ніж ворожа зброя, бо чва-

ри можуть згубити нас, хоч ворога й близько не буде, якщо затаємо у своїх душах зерна незгоди, то марно будь-що планувати. Бо й що боронити будемо? Мир, якого нема? Чи свободу, яку втратили, дбаючи про особисту вигоду, замість того, щоб піклуватись про благо громадян?» [4, 322].

Не можна залишити поза увагою ту частину акроаматичних праць С. Оріховського, в якій мислитель висвітлює проблему співвідношення у державі влади короля та закону. Правителю беззаперечно слід взяти на озброєння, що «закон, коли він є душею і розумом держави, далеко кращий за непевну державу і вищий за короля». Більше того, Роксолан категорично констатує, закон власне і є правителем вільної держави, він сам навчає, що треба, а чого не слід робити, але, оскільки він «мовчазний», «сліпий» і «глухий», не може самостійно вислуховувати та провадити бесіду, виникає необхідність у виборі посередника, роль якого відіграє король і таким чином останній стає «вустами», «очима» та «вухами» закону. Отже, правитель, якого обирають відповідно до закону, повинен пам'ятати своє призначення інтерпретатора, присягнути «віру в королівстві зміцнювати й нічого іншого не робити, як тільки те, що закон велить». У протилежному випадку королівство потрапить до рук ворогів чи рабів правителя [9, 42–43].

Зауважимо, що Д. Вирський вбачає у такій позиції Роксолана завуальовану критику порядків Священної Римської імперії та інших християнських монархій, яка стосувалася політико-правового постулату про володаря як джерела закону. Замість нього С. Оріховський висуває інший принцип — «*quicquid principi contra legem placuit, id irritum est et inane*, тобто — будь-який правитель, який замишляє проти закону, є непридатний і нікчемний» [2, 157].

Досліджена кризь призму поглядів Роксолана перша підсистема професіоналізму діяльності перебуває у діалектичній єдності та тісних функціональних зв'язках із підсистемою професіоналізму особистості, в центрі якої стоять вимоги до рівня розвитку різноманітних характеристик і властивостей особи, професійно важливих якостей, які впливають на результативність професійної діяльності [3, 225].

Зауважимо, що у перелік особистих якостей і «констант», які забезпечують ефективну професійну діяльність правоохоронців, сучасні вчені включають доброзичливість, чуйність, безкорисливість, терпимість, глибоку повагу до особистості, її прав, свобод, гідності та честі [1, 133; 11, 32]. Пальму першості умовного рейтингу особистих якостей професіонала український гуманіст надавав мудрості [9, 50]. «Якщо ти мудрий, — звертався Роксолан до короля, — тоді і я вільний, багатий, щасливий. Ну а якщо ти не мудрий? — Тоді я раб, бурлака, вигнанець» [9, 34]. Аналогічно до висновків сучасних акмеологічних досліджень, С. Оріховський 400 років тому був переконаний, що інтелектуальний потенціал необхідно постійно розвивати, збагачувати, оскільки «природні здібності хоч би які були високі, але людина, яка знехтує наукою, нічого не зробить гідного похвали», тож «ніхто не зробить нічого корисного навіть у найнезначнішому мистецтві, якщо не буде вчитися» [9, 35].

Дбаючи про власний професіоналізм, правитель повинен не менш прискіпливо

ставитися до рівня індивідуального розвитку особистих та ділових характеристик і професійних здібностей вищих урядовців держави, свого оточення, слідкувати за їх професійною самореалізацією та перед призначенням на посади впевнитись в адекватності мотивів їх професійних досягнень. Подамо кілька застережень С. Оріховського у системній формі. Мислитель радить правителю:

– відганяти від себе підлабузників, які ніколи не скажуть неприємного, пліткарів та хвалителів. «Це ворони, і навіть набагато гірші. Бо ті лише мертвих обсїдають, а ці тебе (короля. — *О. М.*), живого» [9, 38];

– обирати у спільники найкращих, найвидатніших з-поміж громадян і завдяки їхньому авторитету, порадам, думкам можна оберігати державу і під час війни, і в мирний час. Талановитіших і вчених слід оточувати увагою, цінувати їхню працю, бо в майбутньому ці мужі знадобляться для держави [9, 43];

– остерігатися зажерливих, не довіряти їм високих посад у державі (до цієї вади найближча розкіш). Треба, щоб ніхто своє втративши, на чуже не зазіхав, бо в протилежному випадку у державі з'являться хитрощі, обман, зрада, грабунки, чвари, насилля над слабшими, тому слід обирати людей поміркованих, які задовольняються тим, що мають, навіть малим [9, 44];

– усувати від себе людей похитливих, жадібних, злочинних, блазнів і таким чином, дбаючи про своє оточення, проявляти свою мудрість [9, 51];

– справжня мудрість і правдива наука тісно пов'язані із чемністю, уникають титулів, виявляють благородство і не втручаються до чужих справ, тому необхідно підбирати людей не за титулами, але дивитись на їхні діла, які сприяють осягненню найвищих посад у державі [9, 51];

– бути прихильним до порядних мужів, які про гаразд держави дбають, а коли люди, схильні до пиятики, зманіжені й розбещені, почнуть вимагати почестей, їм слід відверто сказати, що державні посади надають тільки чесним, шляхетним і стриманим людям, які правду говорять, мужньо діють і ощадливо жити зміють [9, 54].

Підсумовуючи сказане, звертаємо увагу на те, що насичений ілюстративним матеріалом і неодноразовими акцентами стиль праць С. Оріховського не применшує цінність порад мислителя акмеологічного спрямування, адже до систематизованих вищевикладених думок у наш час варто прислухатись і керівникам правоохоронних структур при оцінці професіоналізму особистості підлеглих та кандидатів на цю службу, і кожному правоохоронцю зокрема, під час організації та здійснення професійної самореалізації та самовдосконалення. І для перших, і для других образ правителя-правоохоронця, окреслений С. Оріховським, відіграватиме роль своєрідного взірця.

Результати дослідження В. Лапшиної свідчать, що справжній професіонал, у якого високі еталони якості професійної діяльності і стосунків, має досить жорстку систему нормативної регуляції, що спонукає його постійно дотримуватися цих еталонів та стандартів. Іншими словами, дані норми виступають як моральний регулятор поведінки і стосунків [3, 226].

З огляду на це, у контексті дослідження підсистеми нормативної діяльності

та поведінки, вважаємо доцільним процитувати слова С. Оріховського, в яких відображено внутрішній суб'єктивний вибір мислителем тих еталонів та стандартів, які здійснюють нормативну (моральну) регуляцію діянь не тільки правителя чи правоохоронця, але й взагалі кожного індивіда: «Немає більшого блага для людини, ніж жити так, як вимагають Господні заповіді та природа» [10, 207]. Щоправда у Роксолана існує ще одне визначення того, що він вважав благом у вищій інстанції: «...тим найвищим і найостаннішим з усіх благ, — пояснює королеві свою думку мислитель, — є благо жити у твоїй державі за твоїм правом і волею, у згоді з законом і природою. Це кінцева мета, і до неї повинен ти спрямовувати державу...» [9, 53].

Дана смислова конструкція доповнює попередню тезу, по-перше, констатацією причетності правителя до блага громадян у його державі; по-друге, до числа еталонів та стандартів нормативної регуляції особистості приєднується закон, який, очевидно, не суперечить принципам природи.

Історичні твори українських гуманістів першої половини XVI ст. сприяли розвитку патріотичних почуттів, формували національну свідомість та історичну традицію, що мало велике значення, бо інтерес до історичного минулого свого народу згодом став загальною тенденцією у розвитку духовної культури України. Не остання заслуга в цьому належить С. Оріховському [7, 53].

Отже, завершуючи експлікацію проблем професійного становлення особи правоохоронця в алегоричній інтерпретації правових поглядів С. Оріховського, вважаємо необхідним акцентувати увагу на тому факті, що ключовою конструкцією на даному етапі наукової розвідки обрано образ правителя — професіонала, а не образ ідеального володаря, незважаючи на констатацію вченими існування у тогочасній політико-правовій думці тенденції до формування у творчій спадщині мислителів саме ідеалу верховного суб'єкта влади.

Література

1. Бандурка О. М., Соболев В. О., Московець В. І. Партнерські взаємовідносини між населенням та міліцією: Підручник. — Х.: Вид-во Нац. уп-ту внутр. справ, 2003.
2. Вирський Д. Стаїслав Оріховський-Роксолап як історик та політичний мислитель. — К.; Креспічук: Вид-во КДПУ, 2001.
3. Лашина В. Л. Професіоналізм працівника органів внутрішніх справ: системний аналіз // Право і безпека. — 2004. — № 3.
4. Литвинов В. Д. Ренесансний гуманізм в Україні. — К.: Основи, 2000.
5. Лис А. Геспалій Москаль: «Кожес мас професійно викопувати свою роботу. І це потрібно поважати» // Міліція України. — 2005. — № 5.
6. Лісовий В. Валерія Пічик: основні напрямки та методологія історико-філософських досліджень // Україна XVII століття: суспільство, філософія, культура: Зб. наук. пр. на пошану пам'яті проф. В. М. Пічик / Ред.-упоряд.: Л. Довга, П. Яковенко. — К., 2005.
7. Пічик В. М., Литвинов В. Д., Стратій Я. М. Гуманістичні і реформаційні ідеї на Україні. — К.: Паук. думка, 1990.
8. Оборотов Ю. М. Герменевтичний метод у правознавстві // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. — 2000. — № 1.
9. Оріховський С. Папучення польському королеві Сигізмунду II Августу // Оріховський С. Твори / Пер. з лат. та старопол. В. Д. Литвинова. — К., 2004.
10. Оріховський С. Про закоп целібату (промова на соборі проти Сиріція) // Оріховський С. Твори / Пер. з лат. та старопол. В. Д. Литвинова. — К., 2004.
11. Стулова І. М. Роль правової культури працівників органів внутрішніх справ у забезпеченні

- захисту прав людини в умовах демократизації // Держава і право: 36. наук. пр. Юридичні і політичні науки. — К., 2004. — Вип. 27.
12. Философский энциклопедический словарь. — М.: ИНФРА-М, 1999.

УДК 347.734(410)(091)

Т. А. Латковська

ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТКУ БАНКУ АНГЛІЇ

Пошук дійових форм та методів грошово-кредитного регулювання припускає вивчення та узагальнення накопленого досвіду різних країн. У зв'язку з цим великий інтерес викликають різні аспекти діяльності центральних банків, які виступають основними провідниками грошово-кредитної політики держави. Вивчення досвіду діяльності центральних банків окремих розвинутих країн надає особливу актуальність питанням, пов'язаним із забезпеченням захищеності та стабільності національної валюти. Банк Англії відомий як особливий інститут, що вирішує публічно-правові завдання, виступає предметом вивчення вчених-юристів та вчених-економістів. Серед них Я. А. Гейвандов, Н. Б. Топорнін, Г. А. Тосунян, В. П. Поляков, Л. А. Московкіна, В. М. Столяренко, В. Сміт, І. І. Кауфман, І. Барнашов, К. Брайолт, Е. Wade, А. Bradley, Eddi George та ін. Метою даної статті є дослідження основних особливостей виникнення та розвитку Банку Англії, дослідження його організаційно-правової структури та правового становища.

Банк Англії, відомий давно під назвою «Стара Леді» of *Threadneedle Street*, був заснований спеціальним Королівським наказом у 1694 р. як приватна акціонерна компанія. Однак в момент утворення у Королівському наказі зазначалося, що Банк Англії утворений не тільки в інтересах підприємств, але й з метою забезпечення загального (публічного) благополуччя та інтересу. Необхідність виникнення такого банку була продиктована дефіцитом коштів у державі в період війни з Францією. Відповідно до схеми фінансиста Паттерсона (*Patterson*), яка припускала утворення інституту під назвою Керуючий і К^о Банку Англії (*Governor & Company of the Bank of England*), на підставі Закону Таннеджа (*Tunnage Act*), була утворена така установа. Згідно із статтею названого закону, необхідна сума коштів передавалася уряду (для фінансування воєнних дій) [1, 37] у борг, в обмін на це банку дозволялося випустити банкноти на таку суму [2, 38].

За отриману послугу, Банку Англії надавалися важливі привілеї по відношенню до всіх інших банків. Банк став не тільки банкіром уряду, але й отримав право на випуск банкнот. Незважаючи на те, що Банк Англії був фінансовим органом уряду, він виступав як приватна компанія. У 1718 р. Банк почав контролювати емісію урядових цінних паперів і у 1844 році, відповідно до Закону «Про статут Банку Англії», відомого як Акт Роберта Піля [3, 27] (*Bank Charter Act of 1844*), отримав монопольне право банківської емісії [4].